

A KARAMAZOV TESTVÉREK OLVASATAI

Válasz Adamik Tamás kritikájára

HOVÁNYI MÁRTON

A Vallástudományi Szemle legutóbbi, 2015/3–4. számának *Disputa* rovatában Adamik Tamás professzor tanulmány terjedelmű recenziójában foglalkozott *Prophetic Counterparts in The Brothers Karamazov* című könyvvel. Írására adott reakción a kitüntető figyelemért adott köszönettel kell, hogy kezdődjön. Alighanem illőbb is hallgatnia a recenzeált könyv szerzőjének egy ilyen esetben. A szerkesztőség felkérése, illetve a *Disputa* rovat műfaji sajátossága azonban egyaránt arra készítet, hogy röviden folytassam a megkezdett párbeszédet Adamik Tamással.

A szerző recenziójának törzsanyagát *A Karamazov testvérek* cselekményének ismertetése alkotja, mintegy hétoldalas terjedelemben. Ezt előzik meg, illetve követik azok a kritikai megjegyzések, amelyeknek tulajdonképpen megalapozásaként olvasható a cselekményi összefoglaló. A kritikai megjegyzések közül elsőként annak a hiánynak a jogos szóvá tételére reflektálok, amelyek az apokrif keresztény irodalom alapvető forrásaira és/vagy szakirodalmára hívták fel a figyelmet. Adamik Tamás jogosan hiányolta a bibliai próféataságtól a sivatagi atyákon és az Athosz-hegyén élő remete-szerzeteseken keresztül az optynai remetességig vezető történeti-referenciális áttekintéséből a korai szerzetesség olyan alapműveit, mint *A szent öregek könyve* vagy Jeromos *Pál* élete című munkája. Ezek a szövegek kétségtelenül fontos hozzájárulások lettek volna ahhoz, hogy Dosztojevszkij regényének szerzetesi ideálját és az általam vizsgált bibliai prófétaóság kapcsolatát, referenciális szempontok mentén, még több érveléssel megtámasztva mutassam be. Könyvem célja elsősorban egy immanens, szövegközi vizsgálat volt, amely eleve csak kitéréseinek egyikét látta ennek a történeti szálnak a felgöngyölítésében, ezért vehette magának a bátorságot, hogy kizárólag legfontosabb állomásaira utaljon ennek az egyébiránt valóban elágazásokban és részleteiben gazdag útnak. Az e témakörben ajánlott szakirodalmak közül Adamik Tamás tanulmányainak és könyveinek egy-egy darabját is figyelmembe ajánlotta. A *Vita Antonii* és a *Vita Pauli* című munkák egymáshoz fűződő viszonyáról írott szövegét nemcsak olvastam, de azt korábban, a szerző *Sanctissima Religio* című vaskos kötetéről a *Sapientiana* folyóirat számára írott recenzióm során, alaposan fel is dolgoztam. Könyvem gondolatmenetében, meglátásom szerint, a szóban forgó kitérőnek egy

részletesebb kidolgozásakor megemlíthető lett volna ugyan ez a szöveg, de ennél a *Vita Pauli* hiányát megfontolásra érdemesebb kritikai észrevételnek tekintem. A könyvem angol nyelvű kiadása miatt ugyan a *Vita Pauli* magyar fordítása nem lehet perdöntő érv a hiányok felrívásakor, hiszen az angol fordítása már régóta rendelkezésre áll, de a forrás felhasználása valóban előnyére vált volna dolgozatomnak.

Ugyanígy fontos kritikai észrevételként mondok köszönetet az apokrif irodalom hiányát kimondó sorokért. Valóban az ortodox liturgiára és teológiai tradícióra nem egyszer jelentősebb hatást gyakoroltak ezek a szövegek, mint például a nyugati kereszténység esetében. Mindez azért fontos, mert a referenciális kitérőn túl, könnyen adódhat, hogy a bibliai interpretációk közvetítésében is fontos szerepet játszott némely apokrif, ami az immanens szövegolvasatok esetében is érdekes lehet. Mi több, Adamik professzor keresztény apokrifokra tett javaslatainál még izgalmasabb lehet a héber szentírás apokrifei közül a prófétaággal kapcsolatos iratok áttekintése is. Egy későbbi átdolgozás során ezt a szövegcsoportot mindenképpen érdemesnek látom beemelni a könyv látóterébe.

Írásában recenzensem a hazai Dosztojevszkij-szakirodalom két felhasználatlan tételét is hiányolta. Bakcsi György és Bognár Ferenc könyveit azért nem illesztettem be munkámba, mert a szerzők elméleti előfeltevése és ebből következően *A Karamazov testvérek* szövegének konkrét vizsgálata is markáns ellentéte az általam preferált olvasásmódnak. Első pillantásra ez önmagában még nem kizáró ok, sőt, a gondolkodás kölcsönös megtermékenyítését is eredményezheti. Dolgozatom első változataiban ezért Bakcsi György munkásságával el is végeztem a kritikai számvetést, esetében azonban olyannyira az életrajzi és referenciális kódok valamint az ideologikus olvasás nyert teret, hogy szerencsésebbnek láttam elhagyni ezeket a részeket. Kevésbé idejét múlt Bognár *A Karamazovok hitetlensége és Dosztojevszkij szellemi teljesítménye* című könyve, amely azonban explicit távolságot kíván venni attól a bahtyini olvasattól, amelyre a meglátásom szerint mai napig jelentős Dosztojevszkij szakirodalom kivétel nélkül épít. Ebből következik az is, ahogyan a polifónikus szerkezet félreértett elvetése miatt a narrátori szöveg klasszikus, rezonőri funkcióját kiemelve beszél Bognár az ironia szereplők fölé rendelt státusáról. Ez a hierarchizált dialógusokat és leírásokat eredményező olvasat egyrészt idegen a diszkurzív poétika számomra produktív megközelítésétől, másrészt alkalmatlan arra, hogy prófétai beszéd módját nem motivikus, hanem diszkurzív jellegét feltárjam. Érthető, hogy Bognár Ferenc, amikor antropológiai és eszmetörténeti vizsgálatok tárgyaként tekint a regényre, képes ezekhez az elméleti előfeltevésekhez kötődni, bár számomra kétséges, hogy ennek a Karamazov olvasatnak mennyire lehet gyümölcsöző az irodalomtudományos hozadéka. A tematikájában látszólag közeli monográfia olvasásmódjában távol van tehát az általam feltett kérdésektől.

TUDOMÁNYUNK
TÖRTÉNETE ÉS MŰHELYEI
